

ΒΙΩΣΙΜΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Διάλεξη 7

Επιχειρηματικότητα Ανταγωνιστικότητα & Απασχόληση

Clusters, Οικοσυστήματα Καινοτομίας και το Ελληνικό Brain Drain

Δρ. Άγγελος Παταβασιλείου | Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο | Ακαδ. Έτος 2025–2026

Δομή της Διάλεξης

Πέντε θεματικοί άξονες

1

Εννοιολογικό πλαίσιο

Επιχειρηματικότητα, ανταγωνιστικότητα, απασχόληση — ορισμοί & αλληλεπιδράσεις

2

Clusters & Οικοσυστήματα

Porter, Marshall, triple helix, Silicon Valley ως πρότυπο

3

Περιφερειακή διάσταση

Χωρική κατανομή καινοτομίας & απασχόλησης στην Ελλάδα

4

Brain drain vs Brain gain

Ελληνική μετανάστευση 2010-2020 & πολιτικές επαναπατριsmού

5

Πολιτικές & εφαρμογές

ΕΣΠΑ 2021-2027, Ελλάδα 2.0, Elevate Greece

Μαθησιακοί Στόχοι

Μετά το τέλος της διάλεξης θα είστε σε θέση να...

Να ορίσετε τις έννοιες του cluster και του οικοσυστήματος καινοτομίας σύμφωνα με τη θεωρία Porter και Marshall

Να ερμηνεύσετε τις περιφερειακές ανισότητες στην επιχειρηματικότητα και την απασχόληση στην Ελλάδα

Να αναλύσετε το φαινόμενο του brain drain ως πολυδιάστατο οικονομικό, δημογραφικό και πολιτικό πρόβλημα

Να αξιολογήσετε κριτικά τις πολιτικές ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας (ΕΣΠΑ, ΤΑΑ, Elevate Greece)

Να συνδέσετε τη θεωρία με περιπτωσιολογικές μελέτες από ελληνικές περιφέρειες

Τι είναι η Επιχειρηματικότητα;

Από τον Schumpeter στη σύγχρονη θεωρία

ΟΡΙΣΜΟΣ

Schumpeter (1934):

Η επιχειρηματικότητα είναι η διαδικασία της «**δημιουργικής καταστροφής**» — εισαγωγή καινοτομίας που ανατρέπει τις υφιστάμενες οικονομικές ισορροπίες.

Shane & Venkataraman (2000):

Η αναγνώριση και αξιοποίηση ευκαιριών για τη δημιουργία νέων αγαθών, υπηρεσιών ή αγορών.

Καινοτομία

Νέα προϊόντα, υπηρεσίες, διαδικασίες ή επιχειρηματικά μοντέλα

Ανάληψη ρίσκου

Επένδυση κεφαλαίου και χρόνου σε αβέβαιο αποτέλεσμα

Αξία & Απασχόληση

Παραγωγή οικονομικής αξίας και δημιουργία θέσεων εργασίας

Ανταγωνιστικότητα: Τρία Επίπεδα Ανάλυσης

Μικρο-, μεσο-, μακρο-οικονομική προσέγγιση

Μ Ι Κ Ρ Ο
Επιχείρηση

- Παραγωγικότητα εργασίας
- Μοναδιαίο κόστος
- Ποιότητα προϊόντος
- Μεριδίο αγοράς

Μ Ε Σ Ο
Κλάδος / Cluster

- Συγκέντρωση επιχειρήσεων
- Αλυσίδες αξίας
- Συλλογική μάθηση
- Θεσμικό πλαίσιο κλάδου

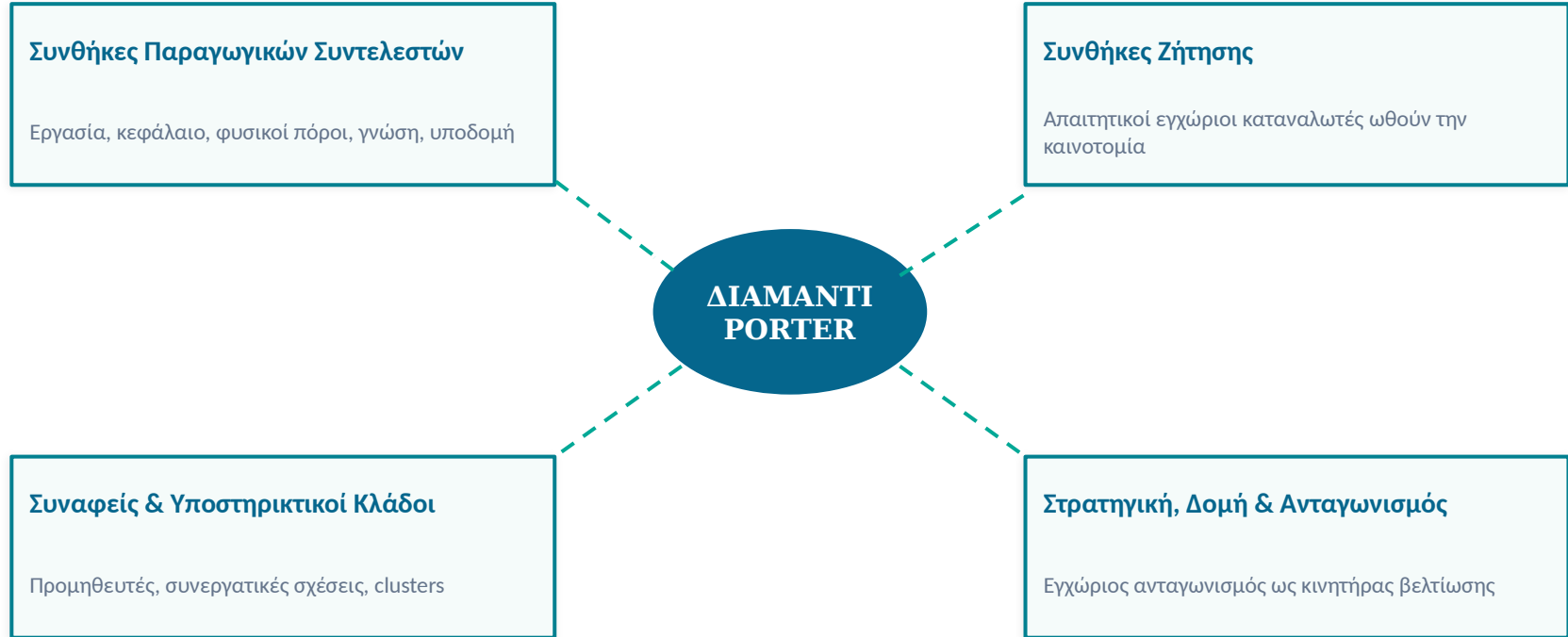
Μ Α Κ Ρ Ο
Χώρα / Περιφέρεια

- Εξαγωγική επίδοση
- Παραγωγικότητα συνόλου
- Ευελιξία αγοράς εργασίας
- Ποιότητα θεσμών

Ο Porter (1990) υποστηρίζει ότι η ανταγωνιστικότητα μιας χώρας καθορίζεται από την ικανότητα των επιχειρήσεών της να καινοτομούν και να αναβαθμίζονται συνεχώς.

Το Διαμάντι του Porter (1990)

Οι τέσσερις προσδιοριστικοί παράγοντες ανταγωνιστικότητας

Clusters: Γεωγραφικές Συγκεντρώσεις

Από τον Marshall (1890) στον Porter (1998)

Porter (1998): «Γεωγραφικές συγκεντρώσεις διασυνδεδεμένων επιχειρήσεων, εξειδικευμένων προμηθευτών, παρόχων υπηρεσιών, επιχειρήσεων σε συναφείς κλάδους και συναφών θεσμών, που ανταγωνίζονται αλλά και συνεργάζονται σε μια συγκεκριμένη δραστηριότητα.»

Παραδοσιακά

Τουρισμός Σαντορίνης, μάρμαρο Τήνου,
γούνα Καστοριάς

Τεχνολογικά

Silicon Valley, Λονδίνο fintech, Βερολίνο
startups

Πράσινα / Νέα

Κοπεγχάγη cleantech, Hamburg
βιομηχανία υδρογόνου

Γιατί Χωροθετούνται Μαζί οι Επιχειρήσεις;

Οι τρεις εξωτερικές οικονομίες του Marshall

01

Δεξαμενή Εξειδικευμένης Εργασίας

Η συγκέντρωση επιχειρήσεων ίδιου κλάδου δημιουργεί αγορά εργασίας με εξειδικευμένο προσωπικό — μείωση κόστους αναζήτησης και πρόσληψης.

02

Εξειδικευμένοι Προμηθευτές

Η κλίμακα της τοπικής ζήτησης στηρίζει εξειδικευμένες επιχειρήσεις προμηθευτές — αλυσίδες αξίας με μικρό κόστος συναλλαγών.

03

Διάχυση Γνώσης (Knowledge Spillovers)

Η γειτνίαση διευκολύνει τη μεταφορά γνώσης μέσω επαφών, κινητικότητας προσωπικού και άτυπων δικτύων — «η γνώση είναι στον αέρα».

Case Study: Silicon Valley

Το πιο γνωστό τεχνολογικό cluster στον κόσμο

3.0M

Κάτοικοι στην ευρύτερη περιοχή

\$275B

Ετήσιο GDP (2023)

40+

Fortune 500 εταιρείες

\$85K

Μέσο ετήσιο εισόδημα (ΗΠΑ:
\$45K)

Τα τέσσερα θεμέλια της επιτυχίας

Stanford & Berkeley

Δύο κορυφαία ερευνητικά πανεπιστήμια στο κέντρο του cluster

Venture Capital

Sand Hill Road: η μεγαλύτερη συγκέντρωση VC παγκοσμίως

Κουλτούρα ρίσκου

Η αποτυχία θεωρείται εμπειρία — όχι στίγμα

Δίκτυα μηχανικών

Άτυπες σχέσεις — κινητικότητα προσωπικού μεταξύ εταιρειών

Τριπλή Έλικά: Οικοσύστημα Καινοτομίας

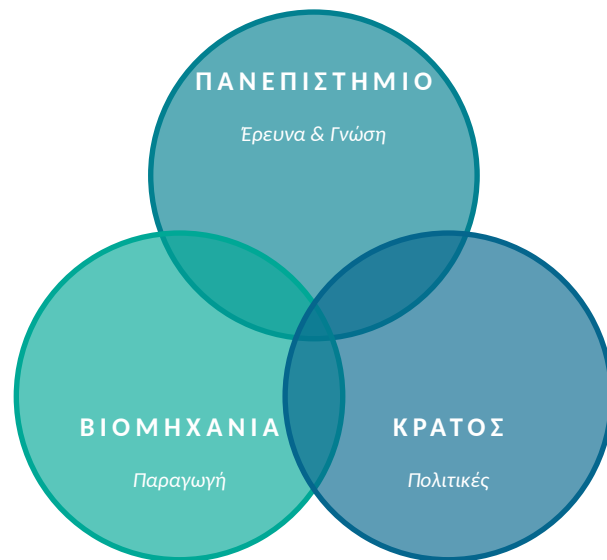
Etzkowitz & Leydesdorff (1995) — Τρεις θεσμικοί πυλώνες

Η βασική ιδέα:

Η καινοτομία δεν παράγεται μεμονωμένα αλλά στη διεπαφή τριών θεσμικών σφαιρών.

Κάθε σφαίρα διατηρεί την αυτονομία της αλλά αλληλοτροφοδοτείται με τις άλλες.

Η καινοτομία γεννιέται στις επικαλύψεις.

Παράδειγμα: πανεπιστημιακό spin-off με κρατική χρηματοδότηση σε συνεργασία με ιδιωτική εταιρεία.

Ανθρώπινο Κεφάλαιο & Απασχόληση

Ο κρισιμότερος παραγωγικός συντελεστής στη γνωσιοκεντρική οικονομία

Θεωρία Ανθρώπινου Κεφαλαίου

Becker (1964), Schultz (1961)

Η εκπαίδευση και η υγεία είναι επενδύσεις παρόμοιες με τις επενδύσεις σε φυσικό κεφάλαιο — παράγουν οικονομική απόδοση.

Romer (1990):

Η γνώση είναι αυξανόμενων αποδόσεων συντελεστής — όσο περισσότεροι την «χρησιμοποιούν», τόσο πιο παραγωγική γίνεται.

Ελληνικό ανθρώπινο κεφάλαιο — κυρίαρχοι δείκτες

44%

Ποσοστό πτυχιούχων (25-34 ετών) — άνω του μ.ό. ΕΕ (42%)

9.4%

Ανεργία Ιαν 2026 (κάτω του 10% για πρώτη φορά από 2010)

26.4%

Ανεργία νέων 15-24 ετών — πολύ άνω του μ.ό. ΕΕ (14.5%)

0.55%

Επένδυση R&D ως % ΑΕΠ (στόχος ΕΕ: 3% — Φινλανδία: 2.8%)

Brain Drain: Εννοιολογική Θεμελίωση

Ορολογία & συναφείς έννοιες

Brain Drain

Διαρροή Εγκεφάλων

Εκροή εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού από μια χώρα/περιφέρεια προς αναζήτηση καλύτερων ευκαιριών αλλού.

Brain Gain

Απόκτηση Εγκεφάλων

Προσέλκυση εξειδικευμένου δυναμικού προς μια περιφέρεια — συχνά μέσω πολιτικών επαναπατρισμού.

Brain Circulation

Κυκλοφορία Εγκεφάλων

Η σύγχρονη οπτική: δεν υπάρχει μονόπλευρη εκροή, αλλά κυκλική κινητικότητα γνώσης και εξειδίκευσης.

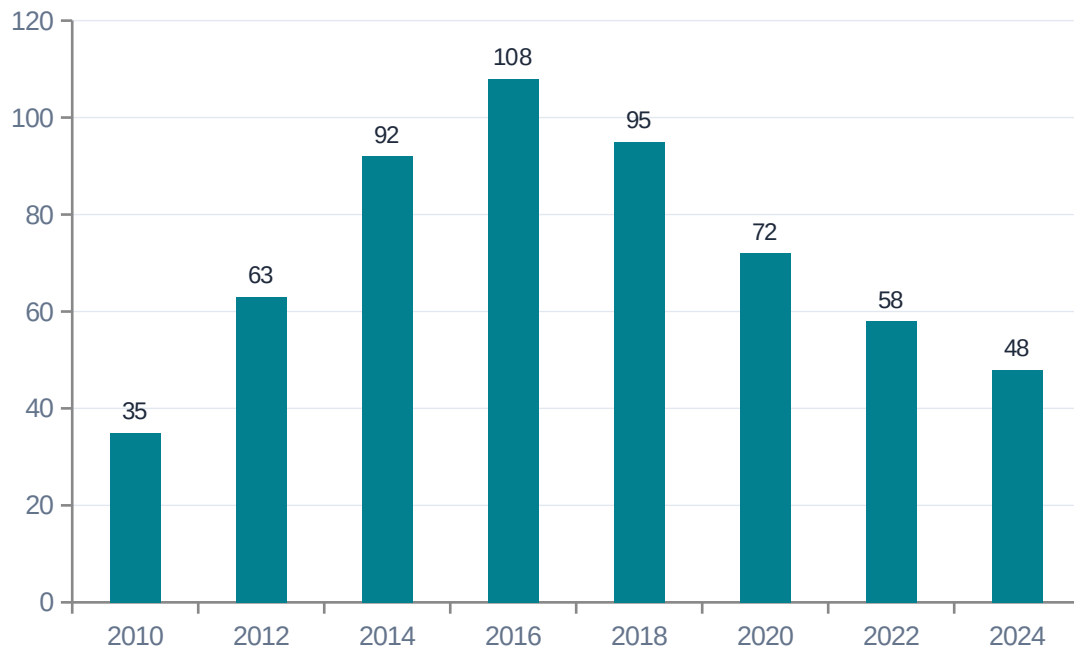
Brain Waste

Σπατάλη Εγκεφάλων

Αναντιστοιχία μεταξύ δεξιοτήτων και απασχόλησης — πτυχιούχοι σε χαμηλότερης εξειδίκευσης θέσεις.

Το Ελληνικό Brain Drain σε Αριθμούς

Εκτιμώμενη εκροή πτυχιούχων 2010–2024

Κύρια ευρήματα

~600.000

Έλληνες πτυχιούχοι μετανάστευσαν 2010–2022

Τορ προορισμοί:

- Ηνωμένο Βασίλειο (23%)
- Γερμανία (20%)
- ΗΠΑ (12%)
- Ολλανδία (9%)

Εκτίμηση κόστους: ~€15,5 δισ.

Πηγές: Lois Labrianidis (2019), «The Future of Greece», ENDEAVOR Greece, Τράπεζα της Ελλάδος

Push & Pull Παράγοντες Ελληνικού Brain Drain

Γιατί φεύγουν και πού πηγαίνουν

PUSH — Γιατί φεύγουν από Ελλάδα

- Υψηλή ανεργία πτυχιούχων (σχεδόν διπλάσια του μ.ό. ΕΕ)
- Χαμηλοί μισθοί εκκίνησης (€850–1.100 για πτυχιούχο)
- Περιορισμένες ευκαιρίες επιστημονικής σταδιοδρομίας
- Ανεπαρκής χρηματοδότηση έρευνας (R&D 0,55% ΑΕΠ)
- Γραφειοκρατία & αβεβαιότητα θεσμικού πλαισίου
- Μειονεξίες αγοράς εργασίας (μερική, ανασφάλιστη)
- Περιορισμένη εξωστρέφεια ελληνικών επιχειρήσεων

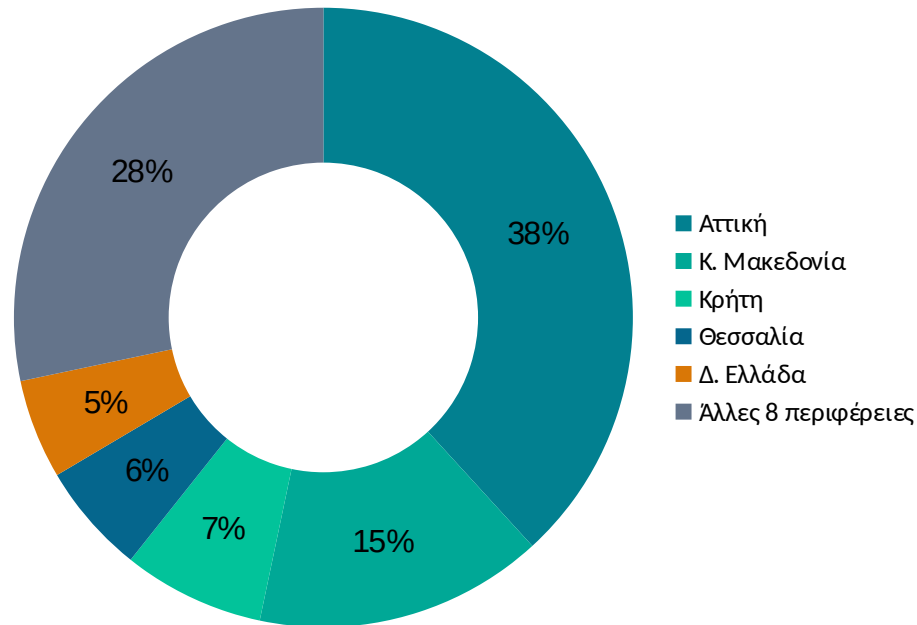

PULL — Τι προσφέρουν οι χώρες υποδοχής

- Μισθοί 2–3× υψηλότεροι (€3.000–4.500 εκκίνησης)
- Άμεση πρόσβαση σε καινοτόμες επιχειρήσεις
- Ερευνητική χρηματοδότηση (Γερμανία: 3,1% ΑΕΠ)
- Καλύτερη ποιότητα δημόσιας διοίκησης
- Δικτύωση με παγκόσμιες αγορές εργασίας
- Μεταπτυχιακά με υποτροφίες (ΕΕ, UK, ΗΠΑ)
- Ξεκάθαρες διαδρομές εξέλιξης καριέρας

Περιφερειακή Κατανομή Επιχειρηματικότητας

Κατανομή ενεργών επιχειρήσεων κατά περιφέρεια (2024)

Τι λέει ο χάρτης

Μητροπολιτική συγκέντρωση:

Αττική & Κ. Μακεδονία συγκεντρώνουν >53% των επιχειρήσεων — παρά το 32% του πληθυσμού.

Νησιωτικές περιφέρειες:

Μονοκαλλιέργεια τουρισμού — περιορισμένη διαφοροποίηση.

Δυτική Μακεδονία:

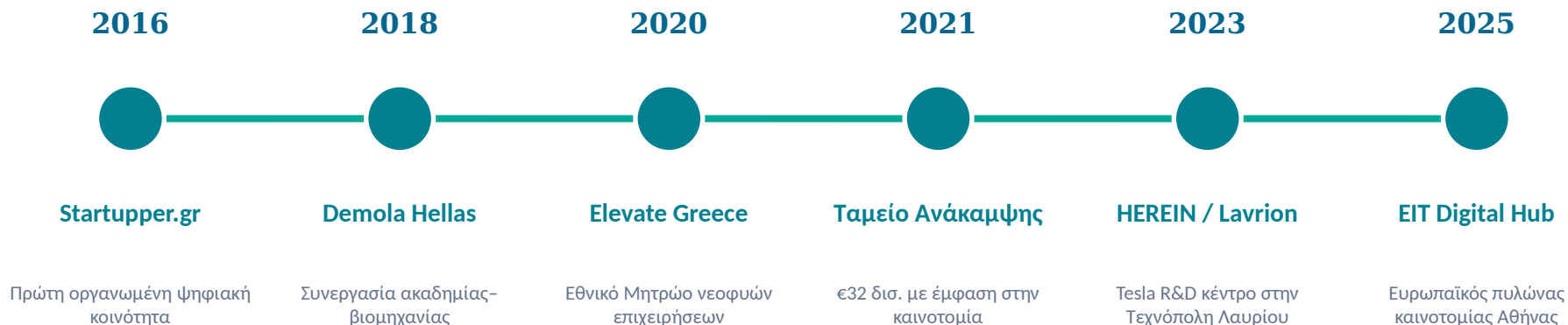
Μόλις 2.1% — περιοχή σε ενεργειακή μετάβαση.

Το 60% των επιχειρήσεων υψηλής τεχνολογίας εντοπίζεται σε Αττική.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Μητρώο Επιχειρήσεων 2024 | IOBE

Ελληνικό Οικοσύστημα Καινοτομίας

Κύριοι θεσμοί & πρωτοβουλίες 2016–2025

To 2024: 920 εγγεγραμμένες νεοφυείς επιχειρήσεις στο Elevate Greece, με απασχόληση ~11.000 εργαζομένων και άντληση κεφαλαίων >€800 εκατ.

Πολιτικές Αντιμετώπισης & Επαναπατρισμού

Πώς απαντά η πολιτική στο *brain drain*

Νόμος 4758/2020 — Φορολογικά κίνητρα

Φορολογική έκπτωση 50% για 7 έτη σε όσους μεταφέρουν τη φορολογική τους κατοικία στην Ελλάδα. Ωφελοούμενοι έως 2025: ~3.200 άτομα.

Πρόγραμμα «Rebrain Greece» (Υπεργ 2022)

Χρηματοδότηση εργοδοτών για πρόσληψη επαναπατριζόμενων πτυχιούχων. Κάλυψη μέρους μισθού για 24 μήνες.

Greek Diaspora Mentorship (ΕΕΤΑΑ)

Συνδέει Έλληνες εξωτερικού με ελληνικά startups ως μέντορες — δημιουργεί δίκτυα χωρίς υποχρέωση φυσικής επιστροφής.

ΕΛΙΔΕΚ — Ερευνητικές θέσεις Ελλήνων εξωτερικού

Προγράμματα για επιστροφή νέων ερευνητών με μισθούς συγκρίσιμους ΕΕ. Χρηματοδότηση έργων έως €200.000.

Case Study: Το Cluster Θεσσαλονίκης

Αναδυόμενος πόλος τεχνολογίας στη Β. Ελλάδα

Η Θεσσαλονίκη τα τελευταία 10 χρόνια εξελίσσεται σε τον δεύτερο πόλο τεχνολογίας της χώρας, με σαφή διαφοροποίηση από την Αττική.

Παράγοντες επιτυχίας:

- ΑΠΘ & Πανεπιστήμιο Μακεδονίας — >80.000 φοιτητές
- Alexander Innovation Zone (ΑΛΕΚΣΙΑ) — 2005
- Κέντρα R&D: Pfizer, Cisco, Deloitte, Accenture
- Χαμηλότερα κόσθη ζωής από Αθήνα (~25% λιγότερο)
- Γεωγραφική προσβασιμότητα Βαλκανίων

160+

Νεοφυείς επιχειρήσεις

6.500

Θέσεις εργασίας R&D

€180M

Επενδύσεις 2020-2024

5

Ξένα επενδεδυμένα R&D
κέντρα

Μήνυμα: Ένα πανεπιστημιακό cluster μπορεί να δημιουργήσει brain gain ακόμα και σε περιβάλλον γενικής διαρροής.

Σύνδεση με Βιώσιμη Ανάπτυξη

Πράσινη επιχειρηματικότητα & δίκαιη μετάβαση

Πράσινες Θέσεις Εργασίας

Η βιώσιμη μετάβαση μετασχηματίζει τους τομείς απασχόλησης:

- ΑΠΕ: +35.000 θέσεις (2020-2025)
- Κυκλική οικονομία: +18.000 θέσεις
- Ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων: +22.000
- Ηλεκτροκίνηση: αναδυόμενος τομέας

Ο στόχος: μετατροπή της πράσινης μετάβασης σε ευκαιρία brain gain — ιδίως για απόφοιτους πολυτεχνείων και θετικών επιστημών.

Δίκαιη Μετάβαση Δ. Μακεδονίας

Η απολιγνιτοποίηση έχει ήδη κοστίσει:

- 5.000 άμεσες θέσεις εργασίας ΔΕΗ
- 15.000 έμμεσες (εργολάβοι & προμηθευτές)
- Αύξηση ανεργίας στο 19% (έναντι 9,4% εθνικά)

Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης: €1,9 δισ.

Στόχος: νέο cluster πράσινης ενέργειας & κυκλικής οικονομίας

Συμπεράσματα & Συζήτηση

- 1 Επιχειρηματικότητα, ανταγωνιστικότητα και απασχόληση είναι τρεις όψεις του ίδιου αναπτυξιακού νομίσματος.
- 2 Τα clusters και τα οικοσυστήματα καινοτομίας είναι κρίσιμα για τη δημιουργία ποιοτικής απασχόλησης.
- 3 Το brain drain στην Ελλάδα σταθεροποιείται αλλά παραμένει δομική πρόκληση.
- 4 Η Θεσσαλονίκη δείχνει ότι brain gain είναι εφικτό όταν συνδυάζονται πανεπιστήμιο, επένδυση και κλίμακα.
- 5 Η πράσινη μετάβαση μπορεί να γίνει ευκαιρία brain gain — υπό προϋποθέσεις.

? Ερώτημα για συζήτηση:

Μπορεί η πράσινη μετάβαση της Δ. Μακεδονίας να αποτελέσει μοντέλο αναπτυξιακής μετατροπής άλλων μονοκλαδικών ελληνικών περιφερειών;